

c. NEDERLANDSE VERTALING

Spanningen (1)

Inleiding - Lichaam en ziel - Mannelijk en vrouwelijk - Orde en wanorde

Van de drie staten van zijn die *De Grot der Schatten* presenteert, kennen we er twee uit eigen ervaring: de staat van naaktheid (van leven met de wond van de zonde, in de schaduw van de dood) en de staat van bekleed zijn met 'klederen van huiden' (van leven binnen een economie van barmhartigheid). De sacramenteel beloofde staat van bekleed zijn met heerlijkheid is ons alleen bekend door geloofsvolle hoop.

Deze hoop wordt verlicht door een flikkering van ontologische herinnering. We nemen het waar in zowel lichaam als geest, afwisselend met vreugde en met pijn, als een verlangen naar oneindigheid. Maar we *weten* nu niet hoe het was om te leven in een vóór de zondeval gevormde natuur, voortgebracht door Gods handen en opgewekt door zijn adem, functionerend volgens een structuur die op God lijkt; noch *weten* we hoe het zal zijn als deze structuur zichzelf herstelt door verlossende genade in het eeuwige leven, in Christus.

Dit feit stelt ons voor een raadsel dat we niet kunnen uitbesteden aan theologen in ivoren torens. Het raakt ons intiem. In existentiële termen zouden we het zo kunnen zeggen: we weten in feite niet wat natuurlijk voor ons is. Daarom worstelen we om natuurlijk te leven. In christelijke termen is het de natuurlijke staat van de mens om te leven naar het goddelijke beeld en te beantwoorden aan Gods gelijkenis. Aan dit harmonieuze bestaan kwam een einde door de gebeurtenis die we de zondeval noemen. Als gevolg daarvan werd de menselijke natuur, die gemaakt was voor onsterfelijkheid, beperkt door de noodzaak van de dood, gevangen in de raderen van de berekenbare tijd. Zoals Panayotis Nellas heeft geschreven in een belangrijk boek:

De ervaring bewijst dat de historische werkelijkheid van de mens anders is dan wat we hebben gezien als gedefinieerd door de uitdrukking 'naar het beeld'. In de christelijke perceptie van de dingen is dit toe te schrijven aan het feit dat de historische werkelijkheid zich ontwikkelt binnen de onnatuurlijke situatie waarin de mens zich sinds de zondeval bevindt.

Voor ons lijkt het 'natuurlijk' om beheerst te worden door instincten en fysieke behoeften, om te lijden, te vergaan en te sterven, realiteiten die gesymboliseerd en vastgehouden worden door de kleding van huiden. Maar in termen van het beoogde doel en potentieel van onze natuur zijn deze factoren abnormaal. Wat natuurlijk *is*, is geregeerd worden door het Woord en daardoor vrijheid, harmonie en vreugde te kennen in God. Min of meer bewust zoeken mensen een weg terug naar het leven zoals het vroeger was. Onze zoektochten naar kennis, ontwikkeling, rechtvaardigheid, vrijheid en de rest, zegt Nellas, zijn op indirecte wijze "zoektochten naar de iconische natuur [van de mensheid]".

De ervaring bewijst echter opnieuw dat de mensheid vandaag de dag niet vindt wat ze zoekt. In de christelijke visie op de dingen is dat niet omdat het voor de mensheid onmogelijk is om deze dingen te vinden, of omdat ze niet bij haar horen, maar omdat ze begint vanuit een verkeerd uitgangspunt en een verkeerde oriëntatie. Het verkeerde uitgangspunt is het niet waarderen van de onnatuurlijke toestand waarin we ons bevinden, en de verkeerde oriëntatie is dat we zoeken naar iets dat natuurlijk is te midden van wat onnatuurlijk is. Wat van nature goed is voor de mens kan gevonden worden als het gezocht wordt bij zijn werkelijke

bron en als de mens om het te vinden volledig gebruik maakt van zijn natuurlijke krachten.

Zolang we ons leven opbouwen op een louter empirische basis, zullen we het voorlopige blijven verwarren met het duurzame. Er is een verbreding van het perspectief nodig, niet om het voorbijgaande te verwerpen - want het is waardevol - maar om het op de juiste manier te waarderen, om te leren niet te verwachten dat het iets oplevert wat het niet kan. Onze diepe ervaring moet worden teruggevoerd naar 'zijn echte bron' en goed worden georiënteerd als we echt willen gedijen. Met dit in gedachten kunnen we bepaalde spanningen overwegen die geschikt zijn om onze zoektocht naar affectieve en seksuele integriteit te markeren; dat wil zeggen, naar kuisheid.

LICHAAM EN ZIEL

In de Noorse geschiedschrijving heeft de Slag bij Stiklestad de epische weerklank van de Slag bij Hastings. De slag vond plaats op 29 juli 1030. Tijdens de slag werd koning Olav Haraldsson, net teruggekeerd uit ballingschap in wat nu Oekraïne is, gedood met een bijl. Zijn dood was een wrede klap voor de beweging die hij had geleid en die geen duidelijk nieuw boegbeeld had. Er werd hevig gerouwd om de koning. Zijn lichaam werd gewassen en opgebaard. Toen gebeurde er iets vreemds. De hagiografische *Passio Olavi*, anderhalve eeuw later geschreven, beschrijft het voorval als volgt:

Toen de tijd van Olavs passie voorbij was en de dienaren van de koning zijn heilige lichaam hadden gewassen in een hut, werd het water, vermengd met het bloed van de heilige martelaar, voor de deur uitgegoten. Een blinde man die toevallig dat huis passeerde gleed uit op de plek die nog nat was van het bloed-en-water mengsel. Toen de man met natte vingers zijn ogen aanraakte, verdween zijn duisternis meteen en kreeg hij het gezichtsvermogen terug dat hij eerder had gehad. Verbaasd ging hij, die dit goddelijke wonder had ervaren, uitzoeken waar het bloed vandaan kwam dat met het water was vermengd. Hij ontdekte dat het de verdienste van de heilige martelaar Olav moest zijn geweest dat hij zijn gezichtsvermogen had teruggekregen. Iedereen die over dit wonder hoorde vertellen, verwonderde zich en prees God en zijn liefde omdat Hij ervoor had gekozen om zijn martelaar bekend te maken door middel van zo'n ongewoon wonder.

Vanaf dat moment veroorzaakte het lichaam van Olav vele wonderen. Het werd gezien als een doorgeefluik van genade, dat in zijn materialiteit de vruchten van een geheiligd leven overbracht. Olavs lichaam manifesteerde zijn door Christus gevormde ziel, gezuiverd door beproevingen om zo een spiegel te worden die Gods helende genade kon uitstralen. Mensen kwamen massaal om naast het lichaam te bidden, het te zien en aan te raken. Wat meer is, hoewel Olav duidelijk dood was, vertoonde zijn lichaam voortdurende tekenen van organisch leven: de bisschop van Nidaros (het middeleeuwse Trondheim) moest zijn haar en nagels blijven knippen, "want beide groeiden als toen hij een man was die volledig leefde in deze wereld". De nationale eenheid die Olav bij leven niet tot stand had kunnen brengen, vormde zich geleidelijk rond zijn onbedorven lichaam en de cultus die daaruit voortkwam.

Er zijn talloze variaties op dit verhaal te vertellen uit het hele christendom, en zeker niet alleen uit het verre, in nevelen gehulde verleden. Edgar Alison Peers, decennialang professor Spaans in Liverpool tot aan zijn dood in 1952, deelt een herinnering over zijn vriend Dom Edmund Gurdon, de Engelse katuizer die prior was van Miraflores in Spanje. Op een dag had Gurdon twee broeders op pad gestuurd om een graf te graven voor een monnik die net gestorven was. Na korte tijd stormden de broeders de cel van Dom Edmund binnen, vreselijk opgewonden. Ze hadden een spade bij zich waarop verse bloedvlekken zaten. De prior dacht eerst dat er een ongeluk was gebeurd.

Maar toen ze samenhangend konden praten, vertelden ze hem dat ze tot een diepte van bijna twee meter hadden gegraven, tot een van hun spades tegen iets zachts stootte en er bloed op zat toen hij eruit werd getrokken. Zeer verbaasd legden ze het neer en met hun spades legden ze geleidelijk het lichaam van een jonge man bloot. Er was geen spoor van zijn habijt, noch van planken, maar zijn tonsuur was er nog wel en er stroomde bloed uit een wond in zijn arm. 'Hij zag eruit alsof hij sliep.' Ze hadden hem onaangeroerd gelaten en kwamen het Dom Edmund vertellen zodat hij het wonder zou zien.

Het moderne verhaal weerspiegelt het middeleeuwse. We zouden vervolgens commotie, verwondering en zelfs een zekere mate van zelfpromotie kunnen verwachten. Niets van dit alles. Dom Edmund vertelde zijn broers dat hij niet van plan was om naar het kerkhof te gaan. 'Natuurlijk geloofde ik hen,' zei hij. 'Dat zou ik ook gedaan hebben als er geen bloed op de spade had gezeten.'

'Wat heb je gedaan?'

'Ik zei: er zijn veel heiligen in de katuizerorde. Bedek hem weer en geef hem een kruis, zodat hij niet meer gestoord wordt.'

Voor Dom Edmund, een buitengewoon rationele, bovennatuurlijk denkende Engelsman, was het fenomeen dat de broeders op het kerkhof hadden ontmoet uitzonderlijk, ja, maar niet abnormaal. Integendeel, het stond voor wat een christelijke norm zou moeten zijn. Niet alleen de geestelijke vermogens van de mens zijn gemaakt naar het beeld van God, maar ook zijn fysieke wezen. Het christelijke geloof in de wederopstanding van het *vlees* veronderstelt de potentie en de roeping van het lichaam om zich tegen het bederf te verzetten.

Dit is altijd een struikelblok geweest voor ongelovigen en zelfs voor sommige gelovigen. Het idee van de onsterfelijkheid van de *ziel* spreekt zelfs in een postchristelijk tijdperk aan. We houden van de gedachte dat er iets in ons voortleeft nadat we dood en begraven zijn. De vage associaties die het woord 'ziel' oproept, vertegenwoordigen een geïdealiseerde projectie van wat we zouden kunnen beschouwen als ons edelste zelf. De gedachte aan de onsterfelijkheid van het lichaam wordt ondertussen alom met spot ontvangen. Ondanks ons lichaamsbewustzijn willen we ons lichaam graag achterlaten als het zover is.

Het lichaam wijst echter verder dan zichzelf. Het draagt een honger met zich mee, niet alleen naar zinnelijke bevrediging, maar ook naar de eeuwigheid. Een prachtige Psalm (Psalm 63), die David zong in de woestijn van Juda, verborgen voor Saul, begint met deze viscerale belijdenis:

O God, U bent mijn God, ik zoek U, mijn ziel dorst naar U, mijn vlees valt flauw door verlangen naar U, als in een droog en vermoeiend land waar geen water is.

De Vulgaat, die het christelijk bewustzijn in het Westen heeft gevormd, geeft de notie van het flauwvallen van het vlees op een andere, suggestieve manier weer door de uitroep: "*quam multipliciter tibi caro mea!*" (in navolging van de Septuagint): "op welke veelvoudige manieren mijn vlees naar u neigt", of zelfs: "op welke veelvoudige manieren mijn vlees van u is". Er is in ons fysieke wezen een verlangen geprent dat, zoals T. S. Eliot het in *De Rots* verwoordde, "schreeuwt om leven voorbij het leven, om extase die niet van het vlees is".

Het is moeilijk om een kuise benadering van het lichaam te hebben als we een gereduceerd begrip hebben van datgene waartoe het lichaam in staat is; als we een dimensie van onszelf die geconfigureerd is naar het beeld van God simpelweg reduceren tot een wegwerpbaar kledingstuk van huid. We letten zorgvuldig, soms obsessief, op onze huidige behoeften, eetlust en pijnen. Maar zijn we niet vaak doof voor de roep om manieren om zichzelf te overstijgen en toch volledig zichzelf te blijven? Sluiten we ons niet af voor de gedachte dat de eisen van onze zintuigen iets oproepen dat niet in deze wereld te vinden is?

Door dit te zeggen kleiner ik niet het hier-en-nu van de zintuiglijke ervaring, of beveel ik een verheven sublimatie aan die gebaseerd is op een dualistisch denkkader. Het is om het bovennatuurlijke te verankeren in de natuur, *onze* natuur, en daarmee het bereik van verlangen (oneindig) te verbreden. Alleen zo kunnen we leren om evenredige antwoorden te zoeken op wat ons vlees begeert en onszelf herhaalde frustraties besparen.

Natuurlijk kan erotische intimiteit een manier zijn om naar het sublieme te neigen. Er zijn getuigenissen van geliefden in overvloed uit alle tijden en culturele sferen. Sommige verhalen stellen dat sensueel ontwaken een correctie is op een dorre spirituele zoektocht die in zichzelf gekeerd is en tot subtiele zelfbevrediging leidt. Een parabel van dit proces wordt verteld in Hermann Hesse's roman *Siddhartha*. Na een noviciaat tussen asceten herontdekt de gelijknamige held de wereld en wordt er voor het eerst door geraakt dankzij de wijze courtisane Kamala. Verleid door haar schoonheid is hij in eerste instantie geneigd haar te zien als een trofee die veroverd en zelfs geschaakt moet worden. Kamala corrigeert hem: "Liefde kun je smeken, kopen, geven, vinden op straat, maar je kunt het niet als buit nemen. De manier die je voor jezelf hebt bedacht is helemaal verkeerd."

Het kost haar moeite om hem te leren wat wederkerigheid betekent, en overgave. Ze trekt hem uit zijn egocentrische bestaan naar een ervaring van ontmoeting en extase tegelijk:

Ze onderwees hem, die in de dingen van de liefde nog steeds een jongen was die de neiging had om zich blindelings en onverzadigbaar in het genot te storten als in een afgrond - ze onderrichtte hem vanaf het begin in de leer dat je geen genot kunt krijgen zonder het tegelijkertijd te geven; dat elk gebaar, elke streling, elke aanraking, elke blik, elk kleinste plekje op het lichaam geheimen in zich draagt waarvan het ontwaken de weg naar geluk vrijmaakt voor degenen die het weten. Ze leerde hem dat geliefden niet uit elkaar kunnen gaan na het vieren van de liefde zonder elkaar te bewonderen, zonder overwonnen te zijn in de mate waarin ze zelf overwonnen hebben, zodat geen van beiden onderhevig is aan een overmaat of aan een gevoel van verveling of aan het lelijke gevoel misbruikt te hebben of misbruikt te zijn.

Voor Siddhartha markeert dit inzicht een cruciaal stadium op de reis naar verlichting. Hij

had het anders kunnen bereiken, maar dit pad opende zich voor hem.

Hoe graag hij het ook volgde, hij was nooit geneigd het voor een doel te houden. Hij stelt de verontrustende nabijheid van lust en dood vast. En hij bespeurt, zelfs in Kamala, een verborgen angst: 'angst om ouder te worden, angst voor de herfst, angst om te moeten sterven'. Hij herkent de lieflijkheid van dat wat ze samen hebben gekend. Maar hij ziet dat het geen doel op zich kan zijn. Het is duidelijk vergankelijk, terwijl zowel hij als Kamala ernaar verlangen om een schoonheid te belichamen die voortduurt.

De menselijke wil om schoonheid te belichamen wordt, vermoed ik, onderschat. Maar het leeft in ons als een gevolg en uitdrukking van onze iconische natuur. Hij naar wiens beeld we zijn gemaakt is Schoonheid. Schoonheid is van nature het doel waarnaar we streven. Een echo van dit streven is ongetwijfeld te horen in de focus van onze tijd op fitness en er goed uitzien. Maar schoonheid is meer dan in vorm worden gebracht. Schoonheid is een functie van kunst. Kunst moet zorgvuldig worden beoefend en doelbewust worden verfijnd. Het zoekt expressie.

Jarenlang ben ik achtervolgd door een wegwerpuitspraak in de vreemde, in sommige opzichten perverse roman *Adem* van Tim Winton. Een van de personages ziet, terugkijkend op zijn leven, dat hij op een dag in zijn adolescentie, op een Australisch strand, ontwaakte tot een nieuwe dimensie van zijn toen hij zag dat surfers op een golf surften. Het was nieuw voor hem: "Als jongen had ik er geen woorden voor, maar later begreep ik wat er die dag tot mijn verbeelding sprak. Hoe vreemd het was om mannen iets moois te zien doen. Iets zinloos en elegant, alsof niemand het zag of erom gaf.'

Iets moois doen omwille van zichzelf, omwille van het intrinsieke genot ervan, zonder na te denken over winst: dit, zou ik zeggen, is een manier om te beginnen met een kuis leven in deze wereld, klaar om elegant te balanceren op de opwellende golf die de voorzienigheid ons aanreikt om ons naar huis te dragen, naar de kust.

Zou het kunnen zijn, zoals Winton suggereert, dat zulk belangeloos zien en handelen in het nastreven van schoonheid *vreemder* is voor mannen dan voor vrouwen?

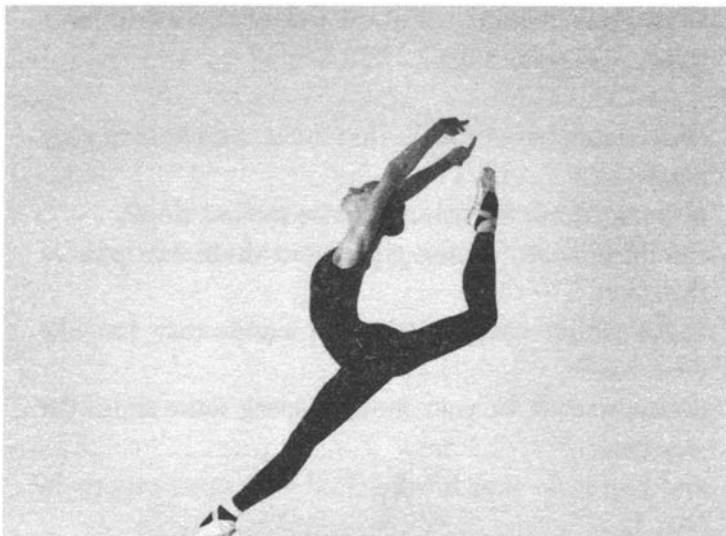
Misschien is er geen enkele vorm van concrete menselijke onderneming die een duidelijker voorgevoel geeft van de mogelijke opgang van het lichaam naar transcendent schoonheid dan dans, een kunstvorm waarin een ijzeren discipline na verloop van tijd een adembenemende vrijheid van expressie mogelijk maakt. De teruggetrokken Noorse dichter Emil Boyson heeft deze opgang in woorden gevat:

Het leven is draaglijk omdat jij in deze wereld bestaat.
Jij bent de verborgen zangvogel. Jij bent de schoonheid van de nieuwe maan.
Jij bent de witte wolk van verlangen. Jij bent de tornado die
ons uit onszelf trekt en aan onze zoete pijn laat weten
dat alles zal worden veranderd als een kledingstuk en dat op een dag
wanneer de maat van het lot vol is,
het gezicht van deze wereld voorbij moet gaan.

Wie had gedacht dat JIJ, die in je hand
de ultieme geheimen die alleen God kent,
een verlegen jong meisje zou zijn
dat door duizenden op straat wordt voorbijgelopen,
over wie niets bekend is behalve dat je van kruiswoordraadsels houdt,
huishoudelijk werk voor je moeder doet, zinnige dingen over het weer zegt,
en vestjes breit voor het kind dat je zus in maart verwacht.

Ben je nooit bang, in de stilte van de nacht, voor het raadsel van je wezen?
Is het jouw ongegroefde voorhoofd dat ons dwingt om te piekeren?
Wat weet jij van vragen en antwoorden? Je glimlacht als je passeert
op weg naar de grens van de werkelijkheid, vreemd genoeg verenigd met je lot;
terwijl onze harten trillen ben je opnieuw getransformeerd,
verloren in een vrijheid die je nooit hebt willen doorgronden,
het rigoureuze paradigma van genade één gemaakt met je lichaam,
om vervolgens als dood in elkaar te zakken aan het einde van je laatste dans.

In zo'n dansvoorstelling voelen we het werk van eenwording waartoe we geroepen zijn,
verzoend met ons lot, terwijl het patroon van genade één wordt met ons lichaam en ons
prachtig omhoog draagt naar de grens van al dat is.

"Jij bent de tornado/ die ons uit onszelf trekt en aan onze zoete pijn laat weten/ dat alles zal veranderen als een kledingstuk en dat op een dag/ wanneer de maat van het lot vol is, het gezicht van deze wereld voorbij moet gaan." Wat had Virginia Woolf er weinig van begrepen toen ze een beroemde ballerina uit haar tijd belachelijk maakte omdat ze haar leven doorbracht met 'rondhuppelen van voet tot voet'.

MANNELIJK EN VROUWELIJK

In het huidige taalgebruik is 'seks' afwisselend een activiteit, een product en een dwang. Je kunt het 'hebben', 'kopen', er 'verslaafd' aan zijn. Etymologisch gezien verwijst 'seks' naar een staat van zijn. Het Latijnse zelfstandig naamwoord *sexus* is afgeleid van *seco*, wat afsnijden of amputeren betekent. Dezelfde wortel geeft ons 'secateurs' [=snoeischaar]. *Sexus* verwijst naar de verdeling van een soort in twee soorten, mannelijk en vrouwelijk, waarbij de een niet compleet is zonder de ander. Bij uitbreiding werd het ook gebruikt voor de geslachtsorganen. Pas vrij recent werd het gebruikt als lijdend voorwerp van werkwoorden die menselijke inspanningen aanduiden.

Genesis leidt het geslachtsverschil af van een soort amputatie. Het verhaal erover

spant de kroon in het scheppingsverhaal. Vanaf het eerste 'Laat er licht zijn! had God de werkelijkheid geordend door sierlijke onderscheidingen aan te brengen, door licht uit duisternis te halen, aarde uit hemel, droog land uit water, enzovoort. Toen eindelijk het toneel was neergezet en de aarde klaar was, trok Hij de vrouw uit de man (Genesis 2.21-23):

En de Here God deed een diepe slaap op Adam vallen, en hij sliep; en Hij nam een van zijn ribben, en sloot het vlees daarvoor in de plaats; en de rib, die de Here God van de mens genomen had, maakte hij tot een vrouw, en bracht haar tot de man. En Adam zei: "Dit is nu been van mijn beenderen en vlees van mijn vlees; zij zal Vrouw genoemd worden, want zij is uit de Mens genomen.

Deze galmende cadans uit de King James Bijbel brengt de plechtigheid van het moment over. De Hebreeuwse tekst daarentegen heeft een dimensie die we speels zouden kunnen noemen, een uitdrukking van verwonderde verrukking. Wanneer Adam uit zijn slaap ontwaakt, schreeuwt hij het uit,

זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרה אשה כי מאיש לקחה זאת

Martin Buber, een formidabele Hebraïst, geeft dit vers weer: Deze keer is ze er! Been van mijn botten, vlees van mijn vlees. Ishah zal haar naam zijn, want uit Ish werd ze getrokken.' Ik vind het niet oneerbiedig om de bijbelse Adam's gestotterde naamgeving van deze bekende vreemdelinge ('Ish-Ish-ah') te vergelijken met het 'Pa-Pa-ge' duet aan het einde van *De Toverfluit*, als Papageno eindelijk in de omhelzing valt van haar die hij tot nu toe alleen heeft gekend als een knagend gevoel van afwezigheid. De Mozartiaanse helden zijn ook een soort paradijselijke wezens.

In beide symbolische verhalen ontmoeten man en vrouw elkaar met een luide uitroep van "Ja!" Na tevergeefs naar zijn partner te hebben gezocht in de reeks wezens die voor zijn naam komen, herkent Adam haar als hij haar ziet, ontwaakt uit zijn eerste siësta. De enige ontoereikendheid van het leven in Eden is gelukzalig hersteld. Hij is niet langer alleen.

Rashi van Troyes, een tijdgenoot van de stichters van Cîteaux, merkt op dat het Hebreeuwse zelfstandig naamwoord dat gewoonlijk wordt weergegeven als 'rib', wat de vorming van de vrouw uit het kale gebeente van de man suggereert, vatbaar is voor een andere lezing. Hij wijst erop dat hetzelfde zelfstandig naamwoord wordt gebruikt in het Exodus verslag dat aan Mozes het patroon voor de tabernakel onthult, Gods aardse woning, wanneer er wordt gezegd: "En voor de tweede zijde ('rib') van de tabernakel, aan de noordzijde, [zult u] twintig planken maken" (Exodus 26.20). 'Daarom hebben onze rabbijnen kunnen zeggen dat de mens geschapen is met twee gezichten.' Het is de bedoeling dat man en vrouw van aangezicht tot aangezicht leven. Ze moeten elkaars persoonlijkheid bevestigen in de relationele, Griekse betekenis van het woord voor persoon, *prosoopon*, dat bestaat uit *pros* ('naar') en *oops* ('oog'). Ik ben een persoon voor zover ik het oog van een ander ontmoet en het oog van de ander het mijne ontmoet. Zolang de mens zichzelf niet kon zien in de ogen van de vrouw, was hij maar een halve mens.

Paul Claudel had een waardevol inzicht in dit onderwerp. Naast dichter was hij een zorgvuldige exegeet met een voorstellingsvermogen dat soms net zo breed was als

dat van Origenes:

'God schiep de mens naar zijn beeld: naar het beeld van God schiep hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep hij ze.' Het beeld van God bestaat door deze tweevoudige natuur. In Adam, het beeld van God, zat een latent iets dat in reactie op genade leven zou geven aan een vrouw. We lezen niet dat God in Eva, net als in Adam, 'een levensgeest' blies. Deze geest werd overgedragen samen met het stuk vlees dat de hand van de Almachtige apart had gezet, dat geen dode materie was maar levend en vitaal. Het is een tak die van de hoofdstam is afgesneden. Maar de wortel blijft in de diepte van de man. En van nu af aan heeft hij iets in zich dat gedefinieerd wordt door een afwezigheid, een gemis, een leegte die geen vlees, niets sterfelijks kan vervullen.

Puttend uit de rijkdom van de liturgie geeft Claudel een draai aan deze onderlinge afhankelijkheid van de seksen. Hij verwijst naar het feit dat de kerk in haar officie voor 8 december, het feest van de Onbevleete Ontvangenis, ons een tekst uit Spreuken laat lezen. De lezing vergelijkt Wijsheid, het principe waardoor God in de wereld handelt, met een vrouw, en benadrukt dat deze figuur werd bedacht voordat de schepping begon: "Ik werd opgericht vanaf het begin, vanaf het begin, of ooit de aarde was. Toen er nog geen diepten waren, werd ik voortgebracht" (Spreuken 8,23-24). Bijbels gesproken, schrijft Claudel, mag de man de status van eerstgeborene hebben, maar de vrouw is het eerst verwekt. En als zij, de voorbestemde gestalte van de eeuwige Wijsheid, geen vreemde is in de oorzaak, schepping en aanwezigheid van enig bestaand ding, dan is zij geen vreemde in de opvoeding van de mens.'

Dit lijkt misschien mooi, maar een beetje onwerkelijk. Misschien vind je het vermoeiend esthetiserend. Laten we daarom proberen de intuïtie van de dichter in ervaring te verankeren.

Een getuigenis is te vinden in een boek van Jacques Lusseyran, de Franse verzetsheld geboren in 1924, toen Claudel ambassadeur van Frankrijk in Tokio was. Lusseyran, blind vanaf zijn achtste, is vooral bekend vanwege zijn visionaire memoires *En er was licht*. Minder bekend is zijn *Conversation amoureuse*, een bekentenis gericht aan de vrouw van wie hij hield, Marie, een paar maanden voordat de twee samen omkwamen bij een auto-ongeluk, op 27 juli 1971. De *Conversation amoureuse* is een uitzonderlijk document, een verschroeiend eerlijk verslag van seksuele ervaringen, vol licht en vreugde. Het blijft bevrijdend ver weg van het pornografische. Lusseyran, die Marie alleen met zijn hart en handen zag, was een man die in staat was om op een kuise manier over seks na te denken.

Wat Claudel afleidde uit de Schrift, wist Lusseyran instinctief: 'Ik zag het toen ik zestien was: Ik zag dat ik nooit een man zou zijn zolang ik geen vrouw had gevonden.' Menig tiener zou hetzelfde kunnen zeggen, maar Lusseyran had meer in gedachten dan erotische of romantische verovering; meer zelfs dan het beeld van volmaakte liefde. Hij voelde dat zijn mannelijkheid afhing van het vinden van 'dat deel van *mij* dat vrouw is'.

Gezien het huidige spreken over genderfluiditeit zijn we er helemaal op ingesteld om wat Lusseyran zegt verkeerd te begrijpen. Laten we dat dus niet doen. Hij spreekt niet van een identiteitsconflict. Zijn mannelijkheid was voor hem vanzelfsprekend. Hij bezat het met veel plezier. Maar hij was zich er scherp van bewust dat man zijn niet gelijk staat aan zelfgenoegzaamheid. Integendeel: volledig man zijn betekent voor hem dat je je nederig bewust bent van wat je niet bent, dat je onvolledigheid accepteert terwijl je hartstochtelijk zoekt naar heelheid in - en van - de andere ander. Voor Lusseyran was het

duidelijk dat een individu een persoon wordt wanneer hij betrokken is in een extatische relatie; dat wil zeggen, in een relatie die me buiten mezelf doet treden in de blootstelling aan alteriteit:

Men kan niet altijd gevangen leven. Je kunt het leven niet altijd aan de andere kant van het hek laten. Mensen maken elkaar kapot. Het is ook noodzakelijk dat ze zich verenigen. Het is dringend. Er moeten lotsbestemmingen zijn die elkaar in een omhelzing ontmoeten. Er moet een wezen zijn, tenminste één, voor wie je nooit bang bent, aan wie je denkt als aan jezelf; die zeker is van je bescherming, ook al is het in het aangezicht van de dood, als het vooruitzicht van de dood zich voordoet, een wezen wiens ogen je niet veroordelen, wiens handen je niet weggagen.

Zo'n uitspraak heeft universele geldigheid. Het zou toegepast kunnen worden op vriendschap. Maar het wordt een zaak van leven of dood in de man-vrouw relatie. Want man-zonder-vrouw en vrouw-zonder-man zijn is niet compleet.

Het stemt tot nadenken om te lezen wat Lusseyran schreef over opgroeien in de jaren dertig, bijna een eeuw geleden. 'Ik *wilde* een jongen zijn. Daar had ik helemaal geen moeite mee. Toch waren er momenten dat ik me niet helemaal een jongen voelde, omdat ik niet tegelijkertijd een meisje kon zijn.' Meisjes, zegt hij, zagen de dingen over het algemeen duidelijker: "De meesten zeiden dat ze jongens wilden zijn. Hij concludeert: 'Het ging niet om anders zijn. Het tegenovergestelde worden is nooit een oplossing. Het ging erom allebei te zijn.'

Hoe kan deze veeleisende, noodzakelijke eenheid tot stand worden gebracht?

Eerst moeten we de voorwaarden van het conflict in onszelf leren herkennen. Dat is een hele opgave, want het bewustzijn ervan ontstaat in de puberteit, 'die niets anders is dan verwarring en verschroeiing'. Als je heel jong bent, doet liefde vreselijk pijn. Niemand spreekt er ooit over, maar het doet wel pijn. De liefde barst tegelijkertijd open in ons geslacht en ons hoofd, prikt ons, schreeuwt naar ons, wil het lichaam in één keer.' Het is, zegt Lusseyran, 'als een vuur waarvan de rook ons hart vertroebelt'. Het lokt dwaasheid uit, zelfs agressie. Wee degene die deze moeilijke, bedwelmende tijd doormaakt zonder een vriend om in vertrouwen te nemen.

Als we verder opgroeien, wordt ons ontwaken aangeboden: denk aan Adams opstaan uit de slaap. De vraag is of we klaar en vrij genoeg zijn om deze kans te grijpen.

In een flits weet een jongen dat zijn lichaam geen object is, maar een wezen vol leven; en dat het lichaam van een meisje een ander wezen is, nog levendiger, en zo kwetsbaar dat, als je gek genoeg was om de delen ervan te benoemen, je ze zou verbrijzelen. Het is deze belichaamde ziel, deze ziel in een lichaam, die iedereen, bijna iedereen, wil vergeten. Ze zijn er bang voor.

Seksualiteit is meer dan een kwestie van lichamelijke behoeften, lichamelijke functies. Het is 'een overvloeien, een overspoelen van de ziel'. Er is moed voor nodig om dit feit te erkennen. Lusseyran spreekt over de belofte die seksuele vereniging inhoudt en over de ontgoocheling die daaruit *kan* voortvloeien. Hij benadrukt dat zijn gezichtspunt mannelijk is, dus partijdig. Hij hoopt dat Marie 'net zo moedig zal zijn en over liefde zal spreken zoals het voor een vrouw is. Het lijkt me beter dat vrouwen eerst spreken; dat zij er meer van weten dan wij.'

Vanuit deze positie stelt hij dat een man nooit minder droomt dan wanneer hij de

liefde bedrijft, dat hij op dat moment *is* wat hij *doet* in een staat van overgave, en dat het daarom geen zin heeft om, zoals vroeger, te spreken over een man die een vrouw 'bezit'. In werkelijkheid, zegt Lusseyran, is het tegenovergestelde waar: hij geeft alles. Daarom kan hij, zodra het geschenk symbolisch gegeven is, in een staat van verlatenheid vallen, zelfs woede, verward proberend om de controle over zichzelf te behouden waar niets meer over lijkt te zijn. Na even één te zijn geweest met de ander, valt hij terug in afgescheidenheid, welbekend en verontrustend. Op dit punt kan droefheid neerdalen op een stel. Er zijn mensen, geeft Lusseyran toe, die kunnen opstaan en dansen. Maar hoeveel bidden er? De vraag wordt hier gesteld door iemand die geenszins openlijk religieus is.

Over zijn vrouw zegt Lusseyran iets moois: 'Al mijn bewegingen zijn vrij; zij heeft ze bevrijd.' Toch erkent hij dat er tussen hen een kloof van onherstelbare eenzaamheid blijft bestaan. *Zij*, de vrouw, vleesgeworden in Marie, vertegenwoordigt datgene zonder welke hij geen man is. De afstand tussen hen lijkt even niet te bestaan. Dan keert hij terug. Dat is het moment waarop de liefde op de proef wordt gesteld: "Het is na [de daad van] liefde dat de liefde begint," als ieder zich moedig en veilig genoeg voelt om te erkennen, na een glimp te hebben opgevangen van de voltooiing door de ander, dat geen van beiden compleet is; dat het ons menselijk maakt om verder te kijken dan onszelf. Niemand kan aanspraak maken op voltooiing. Het kan ons alleen geschonken worden door middel van vluchtige geschenken, waarvoor we dankbaar moeten zijn:

Het wordt tijd dat we begrijpen dat er in de vrouw een man zit en in de man een vrouw, en dat ieder mens zijn leven lang moet werken om zijn of haar naam te leren kennen. Het is duidelijk dat je niets wint door te imiteren. Op de dag dat alle jongens als meisjes door het leven gaan en alle meisjes als jongens, is er geen vooruitgang geboekt. De afstand die moet worden afgelegd kan niet worden teruggebracht tot de orde van het uiterlijk. Noch tot die van de beroepen. Geen enkele aanspraak [op gelijkheid] zal de deur naar het mysterie openen. Als ieder van ons in het verborgene de ander is, moet het werk in het verborgene worden gedaan. En alleen liefde kan het volbrengen.

"Het beslissende beeld", zegt Lusseyran tegen Marie, dat waarnaar hij zich richt, "was niet jij, het was jij in mij", een transformerende ontmoeting die een vervulling van het zelf voorbij het zelf mogelijk maakt, in transformatie. Want liefde verandert ons. 'Als onze liefde ons houdt zoals we waren, is dat omdat we het voor liefde hebben aangezien, terwijl het in feite iets anders was.'

Jacques Lusseyran's *Conversation amoureuse* geeft ons een idee, zeker niet volledig, maar toch waardevol, van de manier waarop man en vrouw van nature met elkaar omgaan. Helaas is die relatie verstoord. Wanneer de Schrift spreekt over de oorsprong van de zonde, is het eerste slachtoffer de natuurlijke, vrije relatie tussen de seksen. De zondeval laat Adam en Eva weten wat het betekent om 'afgesneden' te zijn. Ze vinden zichzelf niet langer in elkaar. Ze verstoppelen zich. Ze schamen zich.

Wanneer God hen ter verantwoording roept, wordt hun vervreemding door zijn sanctie bevestigd. Hij zegt tegen de vrouw: "Je verlangen zal uitgaan naar je man, en hij zal over je heersen" (Genesis 3.16). Uit dit vers is een mythe gegroeid. Lezers - overwegend mannelijke lezers - hebben hieruit een beeld afgeleid van behoeftige en ongebreidelde vrouwelijke seksualiteit, met een vrouw die ineenkrimpt van verlangen aan de voeten van de voorzienig overheersende man. Dit beeld was ver verwijderd van de geest van de geïnspireerde auteur. Dit is niet zomaar een vermoeden. Het is een observatie die ik lexicaal kan onderbouwen.

Het woord dat wordt gebruikt om 'verlangen' weer te geven in Genesis 3, *t'shuqah*, is geen veel voorkomend zelfstandig naamwoord. Het komt slechts drie keer voor in de Hebreeuwse Bijbel. Dit zou ons op onze hoede moeten doen zijn: er is zeer waarschijnlijk een reden waarom de bewerker deze term in deze context heeft gebruikt, aangezien de tweede keer dat het voorkomt slechts een paar verzen verderop staat (de derde keer, die er blijkbaar niets mee te maken heeft, staat in een ander boek, het Hooglied 7.11). In de protologie vinden we dit specifieke 'verlangen' terug in Genesis 4.7. Daar waarschuwt de Heer Kaïn voor wat er zal gebeuren als hij volhardt in een houding van hoogmoedige opstandigheid, jaloers blijft op Abel in plaats van te leren van diens deugdzame voorbeeld. De Heer vraagt Kaïn waarom hij mokt over de afwijzing van het offer dat hij heeft gebracht:

Waarom ben je boos en waarom is je gelaat neergeslagen? Als je het goede doet, word je dan niet aangenomen? En als je het goede niet doet, staat de zonde voor de deur; haar verlangen [*t'shuqah*] is naar jou, maar je moet haar de baas worden (Genesis 4.6 e.v.).

Dit gebruik maakt korte metten met elke notie van 'verlangen' als een staat van afhankelijke inferioriteit. In Kaïns verbintenis met de zonde heeft de zonde de overhand. De zonde is de sterkere partij. Haar verlangen is niet flauw. Het is een houding van manipulatie, een manier om Kaïn in de val te lokken en hem te onderwerpen aan haar plannen. Als we deze resonantie ook in de vorige passage laten klinken, die waarin God Eva aanspreekt, zijn de rollen omgedraaid. De gekwetstheid van de man-vrouw relaties na de zondeval is niet een kwestie van dat de een dodelijk overgeleverd is aan de ander; het is een kwestie van dat de een de ander probeert uit te buiten en te controleren, zij het met andere middelen. De gemeenschap heeft plaatsgemaakt voor rivaliteit en bedreiging: dat is het loon van de zonde. Hier is genezing nodig door genade en geduldige inspanning, zowel tussen mannen en vrouwen als in ieder van ons, voor zover ook daar dit soort strijd verzoend moet worden.

Häkan Hagegård als Papageno in Ingmar Bergmans televisieproductie uit 1974, geflankeerd door Irma Urrila's Pamina. Samen zingen de twee personages: "[Het] hoge doel van de liefde is duidelijk: niets is edeler dan als vrouw en man, man en vrouw, vrouw en man, naar goddelijkheid te verlangen. Bergman had een diepgaand begrip van de opera. Hij benadrukte dat het "geen dom sprookje" is en sprak over "het evangelie van de Toverfluit".

ORDE EN WANORDE

De katholieke moraaltheologie kwalificeert bepaalde neigingen en soorten gedrag als 'objectief ongeordend'. Dat komt misschien hard over. In het normale spraakgebruik betekent 'ongeordend' dat je verkeerd in elkaar zit. Wie kan zo'n oordeel over een ander vellen? In de theologie heeft de taal van 'orde' en 'wanorde' een andere weerklank. We zullen wat voorbereidend werk moeten doen om deze woorden echt te horen, zoals de Kerk ze bedoelt.

Een goede plek om te beginnen is de weergave van Genesis 2.1 in de Septuagint, die vertelt over Gods uitzicht over de schepping op de zevende dag. Hiëronymus zette dit in het Latijn als: *'Igitur perfecti sunt -caeli et terra, et omnis ornatus eorum'*, wat de nu zo charmant klinkende versie van de Douay-Rheims Bijbel opleverde: 'Zo werden de hemel en de aarde voltooid, en al hun meubilair.' Wat op de eerste dag 'leeg en ledig' was (Genesis 1.2) is nu volledig ingericht. De Vulgaat vertaalt het Griekse *kosmos* met *'ornatus'*. Sierlijkheid staat gelijk aan schoonheid, maar schoonheid die niet voortkomt uit een willekeurige opeenstapeling van mooie dingen; deze schoonheid wordt voortgebracht door de perfect doordachte samenhang van het geheel. De basisbetekenis van *'kosmos'* is 'orde'. In bepaalde omstandigheden maken we nog steeds gebruik van deze betekenis. De functie van cosmetica is subtiel een gezichtssymmetrie te accentueren die ons zonder hulp misschien ontgaat.

In het begin maakte de menselijke natuur perfect deel uit van deze perfecte orde. Ze was gericht op het eeuwige leven en de manifestatie van Gods grote genade. Man en vrouw, schepsels van stof, waren gehuld in glorie, geroepen om transcendentie in de schepping te brengen en te leven in een spanning die aarde en hemel, het materiële en spirituele domein, verenigde, niet alleen in hun ziel en geest, maar ook in hun lichaam. Hun bestaan zelf had een verenigend, priesterlijk karakter. "Als een priester met geurige wierook", schreef de heilige Ephrem, " zou Adams naleving van het gebod zijn wierookvat zijn. Het gebod voerde in de morele en rationele orde de existentiële verplichting in om het iconische potentieel van de mens - zijn geschapen zijn naar Gods beeld - te configureren naar Gods *gelijkenis*. De mens werd uitgenodigd om te kiezen voor zaligheid, wat betekende dat hij de vrijheid had om het af te wijzen. Zijn heilig offer lag in de ordening van zijn vrije wil volgens Gods oproep.

Het besluit van de mens om ongehoorzaam te zijn, om zich te laten leiden door begeerte in plaats van door vertrouwen in Gods voorschrift, verstoorde deze orde. De gebeurtenis die we de 'val' noemen, vertegenwoordigt een collectieve afdaling in wanorde, een realiteit die jij en ik, mensen van na de zondeval, als vanzelfsprekend beschouwen: we hebben niets anders gekend.

Sint Paulus geeft een analytische samenvatting van het drama waarover Genesis 3 verhaalt. Dit is hoe hij te werk gaat in Romeinen 5.12-19, door mij samengevoegd om de belangrijkste stellingen die ons interesseren aan te tonen.

De zonde kwam in de wereld door één mens, en de dood door de zonde, en zo verspreidde de dood zich over allen omdat allen gezondigd hebben. De dood heerste van Adam tot Mozes, zelfs over hen wier zonden niet gelijk waren aan de zonde van Adam, die een type was van Hem die komen zou. Want zoals door de ongehoorzaamheid van één mens velen tot zondaars zijn gemaakt, zo zullen door de gehoorzaamheid van één mens velen tot rechtvaardigen worden gemaakt.

Paulus traceert een keten van oorzaken en gevolgen die de oorspronkelijke *kosmos*

verstoren. Deze keten begint bij *on gehoorzaamheid*, een perversie van de wil waardoor de mens een koers kiest waarvan hij de kwalijke gevolgen kent: God had verklaard dat hij zou sterven als hij zich niet zou houden aan het (enige) gebod dat hem in Eden was opgelegd (Genesis 2.17).

Adams ongehoorzaamheid wordt door Paulus beschreven als *overtreding* of *overschrijding*. Deze termen geven in het Engels [*trespass, transgression*] goed de betekenis weer van hun Griekse equivalenten *paraptooma* (van *piptoo*, wat 'vallen' betekent) en *parabasis* (van *bainoo*, wat 'gaan' betekent). Het zijn concrete zelfstandige naamwoorden die te maken hebben met beweging. De eerste lettergreep van '*tres-pass*' trekt de '*trans*' samen die we vinden in '*transgressie*'. Het Latijnse voorzetsel '*trans*' komt overeen met het Griekse '*para*' - denk aan '*paranormaal*', dat verwijst naar verschijnselen naast of buiten een norm die ze omzeilen. Dus *parabasis* betekent een 'overschrijding', *paraptooma* een 'ernaast vallen'. Er was Adam een directe weg geweest die hem op een rechte, vreugdevolle reis door het leven zou voeren, van tijd naar eeuwigheid zonder onderbreking, zodat hij, de koninklijke priester, tot volle wasdom zou kunnen komen als zoon van God door adoptie. Hij wees deze route willens en wetens af. In plaats daarvan koos hij ervoor om in een kuil te vallen en vervolgens de struiken in te rollen, waar we hem aantreffen, die een moment geleden nog onzelfbewust waardig in het hart van de schepping stond, terwijl hij zich uit schaamte verbergt 'tussen de bomen', in een poging om zowel Gods aangezicht als de blik van zijn medemens te vermijden (Genesis 3.8).

Deze toestand, zegt Paulus, kan generiek als zonde worden bestempeld. Ook hier hebben we te maken met een woord waarvan de geschiedenis rijk is aan lessen. Het Nieuwtestamentische woord voor 'zonde', *hamartia*, is afgeleid van een werkwoord dat in het Oudgrieks gebruikt werd voor spelletjes. Het betekende 'het doel missen' bij het speerwerpen of boogschieten. Later werd het meer in het algemeen gebruikt voor 'iemand's doel missen'. We zijn zo gewend om over zonde te denken in termen van *schuld*, dat het nuttig is om op dit semantische bereik te letten. De zonde, die ons allemaal treft, is van nature wanordelijk en trekt ons weg van het doel waar we van nature naar toe zouden gaan, als onze natuur niet getroffen was door een kennelijke aandoening. Leven in deze staat van verbijstering, zegt Paulus (en dit is het vierde, laatste element in zijn oorzaak-en gevolg-keten), is de *dood*, het tegenovergestelde van de bloei waarvoor we gemaakt zijn, die niet slechts een staat van bezieling is, maar glorieuze, transformerende volheid van zijn in God.

Het zou duidelijk moeten zijn dat we op deze manier allemaal een leven leiden dat gekenmerkt wordt door wanorde, al was het alleen maar omdat we leven met het vooruitzicht van de dood, een abnormaliteit in de *kosmos* zoals God die bedoeld heeft. Wat ons ook afleidt van de realisatie van onze persoonlijkheid in verbondenheid met anderen, van het helen van de kloof tussen man en vrouw, van de keuze voor vruchtbaar leven en de afwijzing van een cultuur van de dood, van de goddelijkheid door genade van ons mens-zijn - dit alles is, formeel gesproken, wanorde, het trekt ons weg, zij het op aangename wijze, van ons door God gegeven doel, waardoor we mogelijk de wildernis intrekken in plaats van onze weg te vinden naar het Visioen van Vrede, het Nieuwe Jeruzalem 'tot hechte eenheid gevoegd' (Vgl. Psalm 122.3), waar de belofte uit Eden wordt vervuld en onze natuur wordt vervolmaakt, met datgene in ons dat naar Gods beeld is, perfect gelijkvormig aan Hem die het Beeld is, onze vrede en vreugde voor eeuwig.

Uitgaande van deze achtergrond spreekt de *Catechismus van de Katholieke Kerk* bijvoorbeeld van ongeordende exploitatie van natuurlijke goederen die het milieu schaden (n. 339), van een ongeordende gehechtheid aan schepselen die leidt tot

vergetelheid van de Schepper (n. 1394), van liegen en laster, het vertrappen van de waarheid, als zijnde 'intrinsiek ongeordend' gedrag (n. 1753), van een 'ongeordend verlangen naar geld' dat de sociale orde verstoort (n. 2424), enzovoort. In al deze gevallen zien we een mogelijk goed dat wordt afgeleid van zijn ware bestemming. Wanorde staat voor het opnieuw verschijnen van iets van die oerchaos waarover de Geest zweefde om uit elementaire krachten datgene voort te brengen wat goed was, is en voor altijd goed blijft.

Wanorde kan ook voelbaar zijn in de intimiteit van onze harten, lichamen en relaties. De *Catechismus* spreekt van ongeordende begeerten (n. 37). Deze laten zich voelen als lust - '*luxuria*' in de Latijnse basiseditie. *Luxuria* staat in contrast met gezonde begeerte voor zover het niet gericht is op gemeenschap, door overgave aan een ander, maar gericht is op zelfbevrediging, voor welk doel een ander mens geïnstrumentaliseerd wordt, niet ontmoet als persoon, maar gebruikt als middel om een doel te bereiken. Lust is dus "ongeordend verlangen naar of buitensporig genot van seksueel genoegen", en seksueel genot is "moreel ongeordend wanneer het voor zichzelf wordt nagestreefd, geïsoleerd van zijn voortplantende en eenheid scheppende doelen" (n. 2351).

We hebben te maken met een bijna universeel probleem. Zeldzaam zijn de mannen en vrouwen die seksueel verlangen, op zichzelf nobel, nooit als overweldigend en verwarrend hebben ervaren. We zijn kwetsbaar op dit gebied. De kern van ons fysieke wezen wordt geraakt. We zijn vatbaar om vreselijk gekwetst te worden, in staat om vreselijk te kwetsen. Zeggen dat we er baat bij hebben, en anderen ook, om zelfordening te leren, is gewoon een beroep doen op ervaring: het is wat Kamala aan Siddhartha leerde, die naar haar toe was gekomen om de kunst van het liefhebben te leren.

In een geloofsperspectief staat er meer op het spel. De gelovige weet dat de zintuigen uiteindelijk verlangen naar extase voorbij het zinnelijke. Kolking roept kolking op bij het lawaai van de sluisdeuren die, in broos vlees, energieën bevatten die van God zijn en naar God opstijgen (vgl. Psalm 42.8). We worden naar de grens van ons schepsel-zijn gebracht.

Een vers uit het Hooglied komt vaak terug in de geschriften van de cisterciënzer vaders: '*Ordinavit in me caritatem*,' 'U hebt de liefde in mij op orde gebracht' (Hooglied 2.4, volgens de Vulgaat). De vaders vonden het vanzelfsprekend dat alle mensen zo'n ordening nodig hadden. Een eeuw of wat later onderzocht een school van opmerkelijke cisterciënzer monialen, gevestigd in Helfta, wat zo'n ordening zou kunnen betekenen vanuit een vrouwelijk perspectief. Deze mannen en vrouwen waren mystiek ingesteld. Maar ze waren volledig van vlees en bloed. Ze deelden deze overtuiging: de vruchtbare ordening van de menselijke liefde kan alleen volledig worden bereikt als de Wijsheid van boven het ordeningsprincipe is. Hier kunnen we Claudels observatie in herinnering roepen dat de schriftuurlijke vorm van Wijsheid vrouwelijk is. '*O Sapientia*', zingt de Kerk op 17 december, wanneer ze de laatste, lichtende fase van de Advent ingaat:

O Sapientia, quae ex ore Altissimi prodisti, attingens a fine usque ad finem fortiter suaviterque disponens omnia: veni ad docendum nos viam prudentiae.

O Wijsheid, voortkomend uit de mond van de Allerhoogste, reikend van het ene einde tot het andere en alle dingen ordenend met kracht en zoetheid: kom en leer ons de weg van de behoedzaamheid.

Hebben we de leer van de Kerk over het ordenen van de affecten altijd zo uitgelegd dat de kracht van onze woorden overeenkomt met de bijbehorende zoetheid? Soms hebben

we, misschien door onervarenheid, de voorzichtigheid laten varen, waardoor een liefdesdoel, glorieus gerechtvaardigd door de incarnatie, weinig anders leek dan een ijskoude midwinterbevrozing van verlangen.

Voorzichtigheid is geboden bij het herordenen van ongeordende liefde. We hebben niet te maken met programmeerbare machines, maar met belichaamde zielen, en niets in de schepping is gevoeliger. Het in goede banen leiden van deze gevoeligheid is een veeleisende onderneming. In een gesprek met Bruno Monsaingeon in 1994 verklaarde Yehudi Menuhin, sprekend over zichzelf als jonge man, dat hij 'heel wraakzuchtig' en 'heel, heel hartstochtelijk' was geweest. Hij voegde eraan toe: "Ik weet niet wat voor karakter ik zou zijn geweest als ik mezelf niet tot op zekere hoogte had kunnen ontplooiën. Ik zou misschien een heel onevenwichtig personage zijn geweest Maar hoe dan ook, dat ging allemaal op in de muziek.' Dit is een uitspraak die universeel geldig is. Je kunt bezwaar maken: Ik ben geen creatief genie dat schreeuwt om expressie! Dat kan waar zijn. Maar we dragen allemaal, zo is de overtuiging van de christen, een verlangen in ons om geheiligd te worden, om ons wezen goddelijk te maken. Dat betekent een enorme affectieve impuls, die tot onbalans kan leiden als hij niet goed wordt geordend.

Veel in iemands leven kan de juiste ordening van genegenheid in de weg staan. Ontberingen en excessen, wonden en gehechtheden van jongs af aan kunnen levens op een pad zetten dat tegen de geordende stroom in gaat, een 'objectief ongeordend' pad dat desondanks voor de persoon in kwestie het enige mogelijke pad lijkt, de enige kans om vervulling en vreugde te vinden. Zulke situaties vragen om respect en geduld. Dit zeggen betekent niet dat we de *kosmos* in twijfel trekken. Het is de complexiteit van het leven beschouwen met intelligente compassie in waarheid, een voorwaarde voor pastorale zorg en voor vriendschap.

Verder zijn de dingen vaak niet wat ze lijken. Schijnbare promiscuïteit kan een standaardmanier zijn om met de last van liefde of angst om te gaan. ETTY HILLESUM schreef op 4 september 1941 in haar dagboek: "Ik ben weer ongelukkig. Ik begrijp heel goed waarom mensen dronken worden of met een wildvreemde naar bed gaan.' Zo dwingend kan onze behoefte aan troost zijn. ETTY realiseerde zich echter dat 'dat niet echt mijn weg is.' Wat haar weg was, leerde ze geleidelijk. In november 1941 knielde ze, op een keerpunt in haar leven, voor het eerst op de vloer van haar badkamer. In december schreef ze: "Het dwaze en hartstochtelijke verlangen om mezelf te "verliezen" in [Spier, haar minnaar] is allang verdwenen, "verstandig" geworden. Het enige wat ik nog over heb van dat gevoel is de wil om mezelf "over te geven" aan God, of aan een gedicht.'

Ze stopte niet met het eerbiedigen van de menselijke liefde; ze groef naar de kern ervan en ontdekte dat het een symbool was dat wees naar een omvattende werkelijkheid. Ze verlangde naar iets absoluuts. Een enkele bestemming of passie was niet langer genoeg voor haar. 'God', een woord dat voor haar een ideaal begrip had betekend, ging wijzen op een aanwezigheid binnen handbereik. Terwijl ze in deze beweging van stijging zat, zag ze tegelijkertijd dat het moeilijk is om op grote hoogte te overleven: "Ik zal waarschijnlijk mijn bevrijding moeten zoeken in slechte stukken proza," merkte ze op, voordat ze er wrang aan toevoegde, "net zoals een man in extremis zijn bevrijding kan zoeken in wat treffend een "hoer" wordt genoemd, omdat hij iemand nodig heeft om zijn diepe honger te stillen [17-12-1941].

Naarmate de maanden verstreken, begon ze deze honger steeds dieper te peilen. ETTY HILLESUM vertrok in 1943 naar Westerbork met haar Nieuwe Testament en de brieven van Rilke, trouw aan haar voornemen, uitgesproken op 29 mei 1942, om 'de dingen recht in het gezicht te kijken, zelfs de ergste misdaden, en de kleine, naakte mens

te ontdekken te midden van de monsterlijke wrakstukken die door de zinloze daden van de mens zijn veroorzaakt'. De kroniek van haar vastberadenheid vertelt over een leven dat beetje bij beetje getransfigureerd wordt in naastenliefde.

Etty's route was in veel opzichten objectief gezien ongeordend, niet zonder misstappen, wat ze grif toegaf; toch werd er heimelijk een patroon van orde gevormd door de vreemd gekleurde draden die haar levenstapijt vormden in patronen die, van dichtbij gezien, gewoon gestoord leken.

Jacques Lusseyran raakt aan een soortgelijke paradox als hij spreekt over de vijftien maanden die hij in Buchenwald doorbracht tot zijn vrijlating op 12 april 1945. Hij zag mannen die in het gewone leven steunpilaren van de samenleving waren geweest: in het kamp stonden ze 's nachts op om andermans brood te stelen. Hij zag gelovigen 'die hun geloof overal zochten, maar het niet vonden, of ontdekten dat het zo klein was dat ze er niets aan hadden' in een omgeving zonder vrome rekwisieten. Wat hem echter verbaasde was de goedheid die hij op onverwachte plaatsen aantrof:

Hoe verklaar je dat in blok 56, mijn blok, de enige persoon die zich maandenlang vrijwillig dag en nacht inzette om krankzinnigen te verzorgen, te kalmeren en te voeden, om te zorgen voor mensen die leden aan kanker, dysenterie en tyfus, om hen te wassen en te troosten, een man was die, zo zei iedereen, in het gewone leven een uitgebluste salon pederast was, een van die mannen in wiens gezelschap je niet graag gezien wilt worden. Toch was hij hier, de goede engel - nee, we moeten meer zeggen: de heilige, de enige heilige, van het ziekenblok.

De liefde in ons die geordend moet worden is niet alleen van de vleeselijke soort. Het kan gebeuren dat wanorde op het gebied van lichamelijke passie samengaat met orde - met 'de schoonheid van orde', zoals men in de Middeleeuwen graag zei - in de hogere sfeer van naastenliefde. God, die alles van bovenaf ziet, zal deze parallelle processen die zich verbijsterend ontvouwen binnen de grenzen van één enkel leven, als een geheel beoordelen.

De weg naar orde gaat voor de meesten van ons *door* wanorde heen; als je die probeert te omzeilen, loop je het risico het leven uit de weg te gaan. Om me bewust te zijn, al is het sluimerend, van de wanorde die ik met me meedraag, en toch te doen alsof die niet bestaat, is het onderhouden van een illusie. Op die basis is geen betekenisvolle relatie en geen spiritueel leven mogelijk. Hoe kan ik ooit genezen worden als ik vastbesloten ben om de indruk te wekken dat ik niet ziek ben?

'Ik ben niet gekomen', verklaart de Heer, 'voor rechtvaardigen, maar om zondaars tot bekering te roepen' (Lucas 5.32). Als je de definities overneemt die aan het begin van dit hoofdstuk zijn voorgesteld, zouden we kunnen parafraseren: "Ik ben niet gekomen om hen te roepen die hoe dan ook recht lopen (want zij weten waar ze naartoe gaan); mijn zending is naar hen die een verkeerde afslag hebben genomen. Ik roep hen op door hen *metanoia* voor te stellen, een nieuwe kijk op de werkelijkheid.' Christus, 'de schoonste van de mensenkinderen' (Psalm 44,2), onthult de schoonheid van de orde. Maar hij is niet verbaasd over onze wanorde, hoe armzalig die ook is.

Als we de levens van heiligen lezen, zien we herhaaldelijk Gods grootmoedigheid om mannen en vrouwen lange perioden van wanorde te laten doormaken voordat ze ontwaakten tot genade, alsof de zeven dagen van de schepping, met geleidelijke verschillen, opnieuw werden nagespeeld in individuele levens; alsof we allemaal een aangepaste exodusreis naar huis moesten maken vanuit Egypte - eigenlijk niet zo'n lange reis, maar verlengd door opeenvolgende opstanden, vertragingen en misvattingen. Ook

deze spelen een rol in Gods voorzienigheid. Ze zijn bedoeld om ons iets te leren: "Gedenk heel de weg die de Heer, uw God, u veertig jaar lang in de woestijn heeft geleid, opdat Hij u zou vernederen en u zou beproeven om te weten wat er in uw hart was, of u zich aan zijn geboden zou houden of niet" (Deuteronomium 8,2). Dit blijft de kern als het gaat om de confrontatie met *mijn* wanorde. Ben ik bereid om dat wat in mijn hart is te bezitten en te benoemen? Zal ik, vanuit dat vertrekpunt, Gods roep toelaten om mij te ordenen en te hervormen?

Yehudi Menuhin op 12-jarige leeftijd, in 1928. Op latere leeftijd zei hij over deze fase van zijn leven: 'Als klein kind stelde ik me voor dat als ik de Chaconne van Bach inspirerend genoeg kon spelen in de Sixtijnse Kapel, onder de ogen van Michelangelo, alles wat oneerlijk en verachtelijk is op wonderbaarlijke wijze uit onze wereld zou verdwijnen.' Het is subliem en huiveringwekkend om zo vroeg in je leven zulke gedachten te hebben. Wat een spanning van binnen! Spanning die op de een of andere manier moet worden geordend en losgelaten om niet destructief te ontploffen.